

Tuhti tieto- ja pohdintapaketti uusille ja vanhoille arkistotutkijoille

DOI: <https://doi.org/10.61200/mikael.163740>

Outi Paloposki
Turun yliopisto

Mikael

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakauslehti
2025, Vol. 18, Nro 2, s. 357–364

Viittausohje

Paloposki, Outi 2025. Tuhti tieto- ja pohdintapaketti uusille ja vanhoille arkistotutkijoille. *Mikael* 18:2, 357–364.

<https://doi.org/10.61200/mikael.163740>

ISSN

1797–3112

Kustantaja

SUOMEN KÄÄNTÄJIEN
JA TULKKIEN LIITTO
FINLANDS ÖVERSÄTTAR-
OCH TOLKFÖRBUND

Toimittajat

Marja Kivilehto ja Laura Ivaska (päätoimittajat), Sari Hokkanen,
Olli Philippe Lautenbacher, Minna Ruokonen ja Lena Segler-Heikkilä

Lehden numero

<https://journal.fi/mikael/issue/view/18-2-2025>

Käyttöehdot

<https://journal.fi/mikael/openAccess>

Arvio teoksesta Hanna Karhu, Katri Kivilaakso & Viola Parente-Čapková (toim.) 2024. *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin. Aineistot historian, kulttuurin ja kirjallisuuden tutkimuksessa*. Helsinki: SKS, 443 s. ISBN 978-951-858-876-7.

Arkistot voivat olla varsin monimutkaisia ja vaikeasti hahmotettavia kokonaisuuksia (tai joskus pirstaleisuuksia) niitä ensi kertaa käyttävälle. Tähän kokemukseen vastataan ja arkistotyöskentelyn arkea avataan *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin* -teoksessa monenlaisin aineistoin ja useiden erilaisten tutkimuskysymysten ja -asetelmien kautta. Johdannon mukaan (s. 7) kirja pyrkii tarjoamaan ”inspiraatiota ja vertaistukea arkistoaineistoja käyttäville ei-arkistotieteilijöille, jotka arkistoaineistoja hyö-

dyntävä tutkimus on vienyt tai viemässä mukanaan”. Teoksen houkuttelevuutta kääntämisen ja tulkkauksen tutkijoille lisää se, että monet esiteltyjen tutkimusten kohdehenkilöistä toimivat (myös) kääntäjinä. Kirja on muutenkin erittäin käyttökelpoinen, ja metodit ja eettiset kysymykset omiaan myös käännöstieteen tarpeisiin. Olisipa tällainen kokonaisuus ollut käytettävissä jo silloin, kun itse ensimmäistä kertaa arkistoon suuntasin – mutta myös pidempään arkistossa työskennellyt löytää kirjasta suunnattoman määrän kiinnostavia näkökulmia, uusia oivalluksia ja metodologista ja teoreettista pohdintaa.

Käännöstieteessä arkistot nousivat esille ja huomion kohteeksi viimeistään Jeremy Mundayn (2013, 2014) kirjoitusten myötä. Mundayn mukaan arkistojen sisältämä tieto esimerkiksi käännösten syntyvaiheista (geneettinen näkökulma) ja kääntäjien elämästä ja työstä (mikro-

historia) ansaitsi enemmän huomiota kuin mitä se oli siihen asti saanut. Ajatus arkistojen ”alihyödyntämisestä” ehkä oli jossain määrin näköharha, koska arkistoja toki oli kääntämisen historiassa jo ennen tätä tutkittu jopa melko runsaasti (esimerkiksi sensuurin tutkijat, mutta myös moni muu). Tämä vaan ei useinkaan näkynyt asiasanoituksessa, eikä arkistojen haasteita ja hyötyjä välttämättä eksplisiittisesti pohdittu tutkimusraporteissa; aiemmin arkistolähteitä ei eroteltu lähdeluetteloissakaan systemaattisesti. Mundayn kirjoitukset joka tapauksessa muodostavat eräänlaisen vedenjakajan arkistojen ja arkistotyön näkyvyydessä käännöstieteessä. Humanistisissa tieteissä yleisemminkin arkistokäänteeksi kutsuttu kiinnostus on käännöstieteessä näkynyt konferensseissa, julkaisuissa, useissa väitöskirjoissa ja History & Translation Network -verkoston hiljattain perustetussa arkistotyöryhmässä (<https://historyandtranslation.net/>

work-groups/wg-archives/). Siksikin arvioitava teos on hyödyllinen myös käännöstieteessä.

Suomen kontekstissa teos on tavallaan jatkoa aiemmalle kirje- ja muita henkilöaineistoja käsittelevälle kirjallisuudelle Suomessa (Hyttinen & Kivilaakso toim. 2010; Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen toim. 2011; Hupaniittu, Peltonen & Hakala toim. 2021), joissa on kaikissa käsitelty laajaa kirjoa arkistoaineistojen ominaispiirteitä, muiden muassa löydettävyyttä, pirstaleisuutta ja tarvetta eettiseen pohdintaan. *Tutkimuspolkuja*-teos käsittelee nimensä mukaisesti nimenomaan yksityisarkistoja. Yksityisarkiston määritelmä annetaan johdannossa: sillä tarkoitetaan ”yksityistä organisaatiota, joka arkistoi ja tarjoaa käyttöön yksityishenkilöiden toiminnasta muodostuneita kokonaisuuksia” (Kivilaakso, Karhu & Parente-Čapková 2024: 8). Kirjan fokuksessa voisi ehkä vielä

paremmin sanoa olevan yksityishenkilöiden tutkimus, koska kirjan mittaan käy hyvin selväksi se seikka, että arkistojen erottaminen toisistaan yksityis- ja julkisarkistoiksi, vaikkakin terminologisesti perusteltua, on myös hankalaa ja toisinaan tutkimuskohteen kannalta epäproduktiivista. Yksityishenkilöt, joista tietoa haetaan, löytyvät nimittäin usein myös julkishallinnon arkistoista, ja arkistojen sijainnit ja sisäkkäisyydet ovatkin yksi niistä sudenkuopista, joihin arkistokentän ulkopuolelta tuleva helposti putoaa.

Yksityishenkilöiden yksityisiä arkistoja voidaan säilyttää paitsi vaikkapa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tai Svenska Litteratursällskapetin arkistoissa myös esimerkiksi Kansallisarkistossa, joka mitä suurimmassa määrin on julkishallinnollinen virasto, joka ”vastaa kansallisesti tärkeiden asiakirjojen säilyttämisestä ja niiden tutkimuskäytön edistämisestä”

(Kansallisarkisto). Yksityishenkilöiden kokoelmia on myös Kansalliskirjastossa ja yliopistojen kirjastoissa. Kansallisarkistoon on luovutettu muiden muassa suomalaisten suurten kustantajien WSOY:n ja Otavan kirjeenvaihtoa ja muutakin niiden arkistoaineistoa. Mainitsen tässä juuri nämä, koska kääntäjiä koskevassa tutkimuksessa kustantaja on usein avainasemassa: kustantajien kirjeenvaihdon kautta on mahdollista löytää edes joitain jälkiä sellaisilta kääntäjiltä, joiden arkistot muuten ovat hävinneet. Niissäkin tapauksissa, joissa kääntäjältä on säilynyt arkistoa, voi kustantajakirjeenvaihto tuoda siihen lisävalaistusta. Yksityishenkilöiden laajatkaan arkistot eivät kaikkea aineistoa ole aina säilyttäneet, usein myös ulkoisista syistä (sota tai muu hävitys, evakkoon joutuminen ja muutot, mutta myös kirjeenvaihtoon liittyvät prioriteetit ja arvostukset).

On siis hyvä pitää mielessä, että kuten niin moni muukin asia (arkisto)tutkimuksessa, myös arkiston määrittely on häilyvärajainen ja kontekstista riippuvainen. Asia kyllä tulee selväksi pitkin kirjaa, mikä on yksi kirjan monista erinomaisista puolista: arkistoja valotetaan monelta kannalta, ja niitä on mukana multimodaalisista arkistoista perinteisiin kirjekokoelmiin ja digitalisoituihin tietokantoihin. Myös sekä johdannon lähdeluettelo että artikkelien lähdeviitteet tarjoavat runsaasti lisälukemista.

Mundayn peräänkuuluttama arkistotutkimus liittyy osaltaan käännöstieteessä jo pidempään vaikuttaneeseen suuntaukseen tutkia kääntäjiä ja tulkkeja, ihmisiä käännösten ja tulkkauksen ”takana” (viimeaikaisista kansainvälisistä metodisista avauksista ks. esim. Footitt 2022 historiallisesta etnografiasta ja Pickford 2024 prosopografiasta). Käännöstieteen tarkoituksena on usein ollut

nostaa kääntäjät ja tulkit näkyviksi toimijoiksi, tavallaan siis kirjallisuudentutkimuksen kohteina olevien kirjailijoiden rinnalle. Tutkimusta tehdään paljon myös yhteistyöstä kirjailijoiden ja kääntäjien kesken, ja lisäksi on hyvä muistaa se kääntäjä- ja tulkkitutkimus, joka ei keskity kaunokirjalliseen kääntämiseen mutta käyttää myös arkistoaineistoja.

Yhtäläisyyksiä kirjallisuus- ja käännöstieteessä on joka tapauksessa runsaasti, ehkä erityisesti tutkimusmetodologiassa ja eettisissä pohdinnoissa, mutta myös tutkimuskohteissa. Tästä hyvänä esimerkkinä on geneettinen kritiikki ja tekstien syntyprosessit, joiden tiimoilta on viime vuosina ollut vilkasta käännös- ja kirjallisuustieteilijöiden yhteistyötä: ’Translation’ ja ’Textuality’ ovat yhdistyneet Trextuality-tutkimussuunnassa. Suomalaiset tutkijat ovat tässä olleet avainasemassa, ja ensimmäinen Trextuality-konferenssi (2023) pidettiin Turussa;

toinen on tämän arvion ilmestyessä jo pidetty Irlannin Galwayssa syyskuussa 2025. Tekstien syntyprosesseja tutkitaan pääasiallisesti arkistoaineiston avulla, minkä vuoksi ei olekaan yllättävää, että Trextuality-tutkimuksen voimakaksikko, Sakari Katajamäki ja Laura Ivaska (ja heidän lisäksi Hanna Karhu ja Tommi Dunderlin), ovat myös käynnissä olevan Kääntämisen jäljet arkistoissa -hankkeen taustalla (ks. Ivaska, Dunderlin & Katajamäki 2021, Karhu & Katajamäki 2022). Harmillisesti tämä hanke ei käsitellä olevassa teoksessa näy; todennäköisesti siksi, että hankkeen julkaisut ovat vasta tulossa tutkijoiden ulottuville. Sitä odotellessa!

Teoksessa nousevat esiin tutkimuksen kohdehenkilöön liittyvät oletukset, toiveet ja tunteet ja ylipäätään tutkijan oma positio: Tuukka Salonen pohtii Iris Uurron arkistojen äärellä affekteja ja niiden merkitystä sekä oman tutkimuksen

eettisiä kysymyksiä. Samassa artikkelissa viitataan ajatukseen ikään kuin äänen antamisesta edesmenneille ihmisille, mikä on käänöstieteessäkin tuttu. Artikkelissa pohditaan, minkälaisin tulkinnoin meillä on oikeus tuota ääntä käyttää. Tutkijan roolin pohtiminen ja tutkijan eettinen vastuu nousevat lisäksi esille johdannossa, Maarit Leskelä-Kärjen Aarni Koutaa käsittelevässä artikkelissa (tutkijan valtapositio), Laura Kokon Volter Kilpi -tutkimuksessa (aineiston luonne ja sen yksityisyys), Katri Kivilaakson ja Riikka Taavetin queer-historian tutkimuksessa (kiinnostavasti anakronismin ja sen vaarojen välisestä jännitteestä) ja Johanna Enqvistin ja Ilona Pikkasen datatyön analyysistä (digitoinnin haasteet ja vinoumat). Kokon artikkeli saa pohtimaan, miten oman kiinnostuksen kohdehenkilö saattaa näyttäytyä ”viattomana”, kun jotkut muut hänen verkostojensa henkilöt kenties ”syy-päinä” erilaisiin asioihin – omaan koh-

dehenkilöön liittyviä sekä suoria että kontekstualisoivia aineistoja etsii tarkoituksellisen laajalti, kun taas kohdehenkilön verkostoihin kuuluvat henkilöt jäävät väistämättä vähemmälle. Näin kohdehenkilön toiminta selittyy rikkaammin (’thick description’, mikä itsessään on ollut toimijoita näkyväksi tuovan suuntauksen yksi menetelmästä), kun taas muut jäävät taka-alalle ja heidän toimintansa ja mahdolliset motiivinsa hämärän peittoon – asetelma, joka on omiaan johdattelemaan tutkijaa asettumaan ikään kuin tutkimansa henkilön puolustusasianajajaksi. (Tämän vastinpari on sitten ”epämiellyttävät” henkilöt, ja se, miten heihin pitäisi suhtautua aineistossa, ks. Lepore 2001.).

Arkistojen fragmentaarisuus on toinen asia, joka nousee lähes jokaisessa artikkelissa esille: sekä se, että arkistoista puuttuu ja / tai niihin on valikoitu vain osa aineistoa, että se, että arkistot ovat

hajallaan eri puolilla (Kokko; Launis & Parente-Čapková; Huttunen; Katajamäki). Hajallaan sijaitsevat arkistot kuitenkin myös auttavat Katajamäen mukaan näkemään kirjailijantyön vaihtelevia yhteyksiä, tai, kuten Ulla-Maija Peltonen (2021: 55) kysyy toisaalla proveniensi-periaatetta käsittelevässä artikkelissaan: ”Kiinnostavaa onkin, millainen aineistojen reitti arkistoihin on, miten ja miksi Ingmanien [Eva ja Anna Ingman] aineistot hajosivat eri arkistoihin, kuka luovutti ne ja miksi.” (Vrt. Launis & Parente-Čapková 2024: 152: ”Arkistonäkökulmasta on kiinnostavaa, että [Hanna] Ongelin on ’päätenyt’ osaksi asuinkumppaninsa siskon aatelissuvun arkistoa”). Kirjoilla on kohtalonsa, mutta niin on myös arkistoaineistoilla.

Myös aineistojen tallennusmuoto ja status ovat vaikuttaneet siihen, miten ne päätyvät arkistoihin. Karhu ja Vuorikuru (2024: 305) kuvaavat äänen tallentamis-

ta, mikä on menetelmänä ollut mahdollista paljon lyhyemmän aikaa kuin tekstin. Lisäksi varhaisille vahalieriöille mahduttui vain niukasti aineistoa, eikä niille näin ollen juuri päätynyt sellaista mitä ei pidetty tallentamisen arvoisena.

Metodeista teoksessa käydään läpi muiden muassa etä- ja lähiluenta, kontekstualisointi ja lukemisen mesotaso (Launis & Parente-Čapková, s. 137; Enqvist & Pikkanen). Ne ovat kaikki käänöstieteilijöille erinomaisia työkaluja. Geneettinen kritiikki saa sijaa (ja substantiaalisen kuvauksen) Veijo Pulkkisen artikkelissa Markku Lahtelan runokäsikirjoituksista.

Arkistoteoria ja -tutkimus on teoksessa ansiokkaasti kytketty kansainväliseen arkistotieteeseen ja sen viimeaikaisiin suuntauksiin. Näitä ovat kriittinen arkistotutkimus, tutkimuksen etiikka, rajaukset, fragmentaarisuus ja valta. Läh-

teitä seuraamalla pääsee syventämään tietämystään esimerkiksi Cookin, Schwartzin ja Steedmanin kirjoituksista.

Mitä tutkimuskohteisiin tulee, suurin osa artikkeleista keskittyy johonkin kirjallisen kentän toimijaan (Launis & Parente-Čapková kahteen). Toisenlaisia lähestymistapoja edustavat Huttunen, Kivilaakso ja Taavetti, Karhu ja Vuorikuru, sekä Enqvist ja Pikkanen. Huttunen käsittelee suomalaisvenäläisten kirjallisuussuhteiden varhaisvaiheita artikkelissa, joka myös kiinnostavasti valaisee tutkijan päätymistä arkistoihin. Sanomalehtien digitalisointi auttoi paikantamaan varhaisimmat kaunokirjalliset käännökset sanomalehdissä ja tätä kautta löytämään kaunokirjallisuudesta käydyn keskustelun, mikä johti päiväkirja-, henkilö- ja kirjearkistoaineistoihin. Huttusen laajasta hankkeesta on vastikään ilmestynyt myös SKS:n julkaisema teos (Huttunen [toim.] 2024), josta

Marja Sorvari on kirjoittanut esittelyn *Mikaelin* numeroon 18:1. Huttusen hankke onkin myös kääntämisen tutkijoille aivan erinomaisen kiinnostava. Karhun ja Vuorikurun näkökulma on multimo- daalinen, ja Kivilaakso ja Taavetti pohtivat henkilöarkistoja queer-historian näkökulmasta. Molemmat lähestymistavat ovat yhtä lailla kiinnostavia myös käännöshistorian tutkijoille. Enqvist ja Pikkanen taas käsittelevät äärimmäisen ajankohtaista arkistoaineistojen digitalisointia monipuolisessa ja selkeässä artikkelissa, joka osoittaa myös, miten arkiston muodostumisesta ja siellä työskentelevien henkilöiden valinnoista tulee itsessään merkityksellisiä tutkimuskohteita (s. 405–406).

Läpi teoksen kulkevia mielenkiintoisia teemoja ja/tai sivupolkuja ovat tutkijan päätyminen arkistoihin (mm. s. 8; 198; 261–2); kääntämisen tutkimuksessakin viime aikoina puhuttanut materiaa-

lisuus (Pulkkisen esimerkki kynällä ja kirjoituskoneella tehdyn tekstin luomisprosessin eroista, s. 280); ajoitusongelmat (s. 351); luetteloinnin ja kuvailun merkitys (jopa Lönnrotin aineistoja on kuvailematta; Hämäläinen s. 380) ja esimerkiksi arkistotunnusten puuttuminen (s. 275).

Voi tuntua läkähdyttävältä, että huomioitavia asioita ja haasteita on paljon, että arkistotutkimuksessa yhdistyvät niin monet tieteenalat, ja että lisäksi vielä on erillinen arkistotiede, jota tulisi tuntea ymmärtääkseen arkistojen muodostumista, niihin liitettyjä merkityksiä ja jopa tunteita, ja niitä koskevia teorioita. *Tutkimuspolkuja*-teos kuitenkin antaa uskoa siihen, että myös 'ulkopuolelta' arkistoon päätenyt tutkija voi löytää paikkansa. Veijo Pulkkisen sanoin (s. 295): "Arkistojen ja arkistoaineistojen hyödyntäminen on itsessään taitolaji, jonka

oppii ja jossa kehittyy tekemällä ja soveltamalla."

Lähdeluettelo

Footitt, Hilary 2022. Challenging the Archive, 'Pre'-Senting the Past. Translation History as Historical Ethnography. Teoksessa Mona Baker (toim.) *Unsettling Translation: Studies in Honour of Theo Hermans*. London: Taylor and Francis, 65–80.

Hupaniittu, Outi, Ulla-Maija Peltonen & Petra Hakala (toim.) 2021. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyttinen, Elsi & Katri Kivilaakso (toim.) 2010. *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ivaska, Laura, Tommi Dunderlin & Sakari Katajamäki 2021. *Kääntämisen jäljet arkistoissa*. Poster, Research Day, Turun yliopisto 22.4.2021. Saatavissa: https://users.utu.fi/lmputk/wp-content/uploads/sites/105/2017/10/ivaska_dunderlin_katajamaki_kaantamisen_jaljet_arkistoissa.pdf [viitattu 10.9.2025].

Kansallisarkisto lyhyesti. Saatavissa: <https://kansallisarkisto.fi/kansallisarkisto-lyhyesti> [viitattu 7.8.2025].

Karhu, Hanna & Sakari Katajamäki 2022. Kääntäjien aineistot arkistoissa. *MikaEL* 15: 121–135. <https://doi.org/10.61200/mikael.129262>.

Lahtinen, Anu, Maarit Leskelä-Kärki & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) 2011. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lepore, Jill 2001. Historians Who Love Too Much. Reflections on Microhistory and Biography. *Source: The Journal of American History* 88 (1): 129–44. <https://doi.org/10.2307/2674921>.

Munday, Jeremy 2013. The Role of Archival and Manuscript Research in the Investigation of Translator Decision-Making. *Target: International Journal of Translation Studies* 25 (1): 125–39. <https://doi.org/10.1075/target.25.1.10mun>.

Munday, Jeremy 2014. Using Primary Sources to Produce a Microhistory of Translation and Translators. Theoretical and Methodological Concerns. *The Translator* 20(1), 64–80. <https://doi.org/10.1080/13556509.2014.899094>.

Peltonen, Ulla-Maija. 2021. Provenienssiperiaatteen kulmia. Teoksessa Outi Hupaniittu & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 47–80.

Pickford, Susan. 2025. *Professional Translators in Nineteenth-Century France*. New York: Routledge.

Sorvari, Marja. 2025. Suomalaisvenäläiset kirjallisuussuhteet uuden bibliografisen ja arkistotiedon valossa: Tomi Huttusen toimittama teos avaa ylijärjestyksen suomalaisen kirjallisuuden historiaa monipuolisesti. *Mikael* 18:1, 133–139. <https://doi.org/10.61200/mikael.160040>.

Kirjoittaja

Outi Paloposki on englannin kielen ja kääntämisen emerita-professori Turun yliopistosta. Hänen tutkimusaiheitaan ovat uudelleenkääntäminen, kääntäjien paratekstit ja kääntämisen ja kääntäjien merkitys 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella, viime aikoina erityisesti arkistoaineistojen valossa.

Sähköpostiosoite: outi.paloposki@utu.fi